Agrárgazdaság és az „erős" forint

GAZDAG LÁSZLÓ[1]

Kulcsszavak: agrárgazdaság, erős forint, import, export, belső piac.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A Jegybank feladata a pénzstabilitás megteremtése és fenntartása, míg a többi cél (növekedés, foglalkoztatottság, egyensúly stb.) megvalósítása a gazdaságpolitikai eszköztár és intézményrendszer egyéb területeire tartozik. A pénzstabilitás primátusa ma már elfogadott a nyugati közgazdasági gondolkodásban. A valutaleértékelés kétélű fegyver, csupán az elavult exportszerkezetet konzerválja, a hatékonysági korlátok puhítása révén. A magyar gazdaság importfüggősége technikai jellegű, ezért a leértékelés csupán inflációs nyomást eredményez. Az agrárszektor részére a forint gyengülése sokkal több negatívummal járhatna, mint pozitívummal. Emelkedne az import eszközök ára, a felpörgő infláció révén szűkülne a belső piac.

PÉNZSTABILITÁS ÉS ÁRFOLYAM-POLITIKA

Gráf József miniszter úr szerint a túl erős forint nem jó a mezőgazdaságnak. Ugyanerről beszél általában a magyar gazdaság problémájaként *Demján Sándor*, aki szerint a túl erős forint „gyilkolja" a gazdaságot. *Király Júlia*, a Nemzeti Bank elnökhelyettese ezzel szemben a *Kossuth Adó* egyik reggeli műsorában megvédi a Jegybank határozott antiinflációs politikáját, melynek része a forinterősödést nem gátló árfolyam politika. *Király Júlia* szerint a jegybank elsőrendű feladata a pénzstabilitás megteremtése, majd fenntartása, és az összes többi cél, mint a növekedés, egyensúly, foglalkoztatottság stb., nem a Jegybank hatáskörébe tartoznak, hanem a gazdaságpolitika eszköztár rendszerének és intézményrendszerének más szegmenseire.

A nyugati közgazdasági gondolkodásban *a pénzstabilitás primátusa alapvető elv*, amit senki nem kérdőjelez meg. A pénzstabilitás és instabilitás (infláció) kérdése viszont szorosan összefügg az árfolyam-politikával. A Nobel-díjas *Milton Friedman*[2] szerint az állam fő szabályozó eszköze a pénzellátás egyenletességének biztosítása a reálgazdaság számára, mégpedig a pénzstabilitás fenntartása mellett. *Friedman* minden válságot a pénzellátás egyenletességének megsértésére vezet vissza, így pl. az 1929-33-as válságot is.

A növekedés, az egyensúly és a foglalkoztatás eredményei csupán akkor tartósak, ha pénzstabilitás mellett valósulnak meg, a tapasztalatok szerint. Ha sikerül e területeken átmeneti, csalóka eredményeket elérni, de fennmarad a magas infláció, akkor ezek az eredmények hamar elenyésznek, ezt bizonyítja az elmúlt három évtized magyar gazdaságtörténete. Ezért célszerű először is az inflációt letörni, és csak azután következhet minden más cél! Márpedig az infláció letörésének két fontos eszköze van: az árfolyam politika és a kamatpolitika. Külön szükséges kitérni

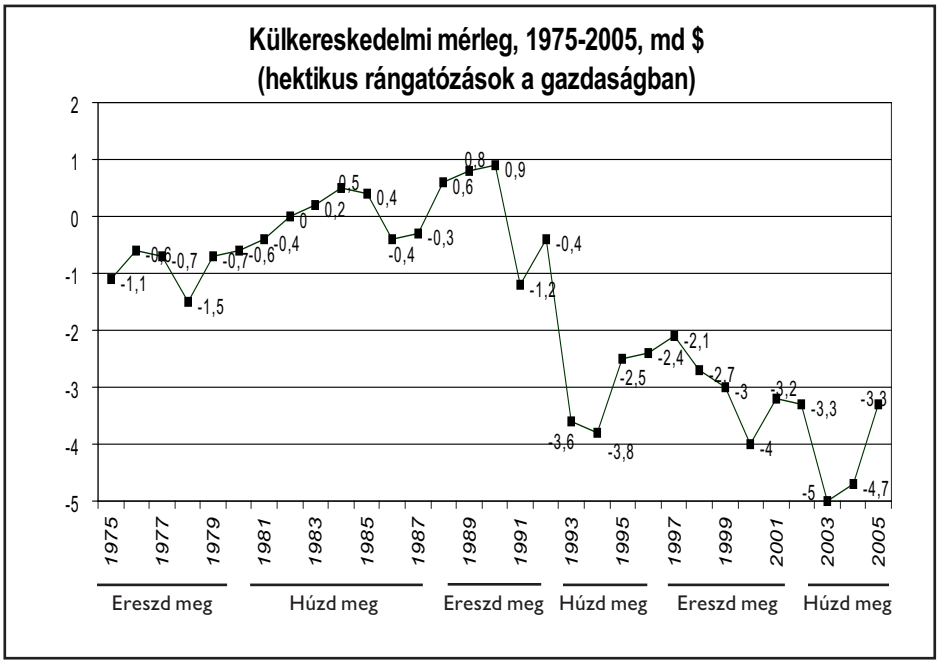
[1] Közgazdász, egyetemi docens
[2] M. Friedman: Infláció, munkanélküliség, monetarizmus. KJK. 1986.

arra a kérdésre, hogy helyesen értelmezi-e az „agrárlobby" az agrárérdekeket, amikor összefogva a nehézipari lobbyval követeli a forint árfolyamának gyengítését, úgymond az agrárexport fokozása és a hazai termelők védelme érdekében?

INFLÁCIÓ, JÖVEDELEMPOLITIKA, AGRÁRGAZDASÁG, ÉLELMISZER-FOGYASZTÁS

Az erős forint körüli vita kapcsán az agrárágazatokhoz kötődő szakemberek kivétel nélkül csupán az erős forint exportra gyakorolt kedvezőtlen hatásával foglalkoztak idáig. Föl sem merült az, hogy a forint erősödése lefelé szorítja az inflációt, márpedig a kisember jövedelme reálértékének megőrzése, vagyis *a belső fogyasztói piac bővülése életfontosságú a hazai élelmiszergazdaság számára. Fontosabb még az exportnál is*! Ha a belső piac képes lenne regenerálódni, elérni újra az 1970-es évek végének fogyasztási szintjét, az önmagában hatalmas lökést jelentene az ágazat számára. Ne feledjük el, hogy az 1990-es évek első felében több mint egyharmaddal, kb. 35%-kal zuhant a hazai élelmiszerfogyasztás, és ez súlyosabban hatott a mezőgazdaságra, mint a keleti piac elvesztése a KGST összeomlása után. Az 1990-es évek magas inflációjának a legnagyobb vesztese éppen a mezőgazdaság! Az *Antall-korszak* inflációja még spontán jelenség volt, ám a *Bokros-csomag* már a pénzromlás ütemének tudatos fölpörgetését jelentette a vásárlóerő visszaszívása érdekében[3]. Ez az agrárágazatokra mérte a legsúlyosabb csapást, de erről furcsa módon ma senki sem beszél. (Akkoriban sem firtatta ezt a kérdést senki...) Ugyanakkor a kényszerű kamatlábemelés 1995-96-ban 160 milliárd (akkori) forinttal *rontotta* az államház-

I. ábra

[3] Lásd részletesebben: Gazdag László: A Bokros-csomag mítosza és a valóság. Laurus Kiadó, 2007.

tartás egyenlegét *Nagy Pongrác* számításai szerint[4].

A külkereskedelmi mérleg alakulását bemutató 1. ábrán az is látható, hogy jól kivehetők a „húzd meg – ereszd meg" ciklusok a magyar gazdaságban. Minden ilyen „húzd meg" jellegű gyeplőberántás, vagyis fiskális restrikciós intézkedés súlyosan hatott a hazai élelmiszergazdaságra, mert a belső piac beszűkülését eredményezte. Sőt, valójában a fiskális restrikció mindig éppen az élelmiszergazdaságra, azon belül is főként az agrártermelőkre méri a legsúlyosabb csapást, a termelő szféra összes ágazata közül. Ezzel a ténnyel miért nem foglalkozik a hazai agrárközgazda társadalom? Miért áll az agrárlobby mindig a klasszikus nehézipari lobby mellé, mögé, amikor ez utóbbi támadást indít a forint ellen?

Ugyanakkor az 1980-as években kinyílt az agrárolló és nőtt a közvetlen költségvetési elvonás is. Piackorlát (szűkülés) + elvonás = agrárválság. Ez a képlet tehát, vagyis már az 1980-as évek közepén látni lehetett, hogy a magyar élelmiszergazdaság súlyos válság felé halad!

A fiskális restrikciós, nadrágszíjmeghúzó intézkedések értelmetlensége is kiderül az 1. ábrából, az 1990-es évekre már annyira nem volt tartalék a gazdaságban és a lakosságnál sem, hogy az utolsó nagy gyeplőberántás, az 1995. március 12-én meghirdetett Bokros-csomag már külkereskedelmi aktívumot sem tudott kicsiholni a gazdaságból.

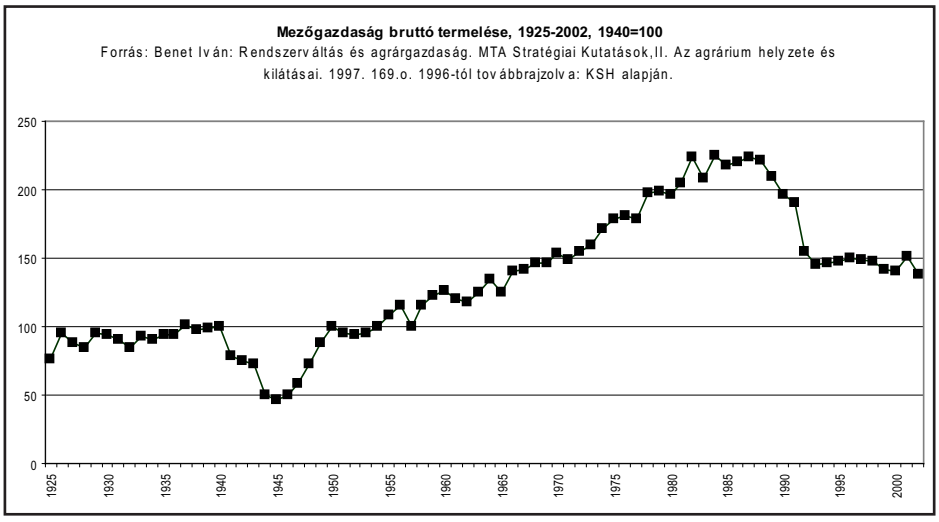
A lényeg inkább az, hogy az ágazatot, egyedül az összes nemzetgazdasági ágazat közül (!) nem sikerült újra fejlődési pályára állítani, mint már említettem. Ez kétségtelen tény, elég csak a 2. ábrát megnézni és összehasonlítani a GDP alakulásával!

A továbblépés útjait keresve megállapítható, hogy mindenképpen pótolni szükséges azt az 1000 milliárd forintot, amely kiáramlott az agrárgazdaságból az elmúlt évtizedben, hiszen ne feledjük el, hogy már az 1980-as években elmaradt az állóalapok megújítása. Ezt a magyar társadalom nem „spórolhatja" meg. A külföldi tőke ebben nagy szerepet játszhat, de meg kell találni a hazai termelők védelmének megfelelő garanciáit.

2. ábra

Mezőgazdaság bruttó termelése, 1925-2002, 1940=100

Forrás: Benet Iván: Rendszerváltás és agrárgazdaság. MTA Stratégiai Kutatások,II. Az agrárium helyzete és kilátásai. 1997. 169.o. 1996-tól továbbrajzolva: KSH alapján.

[4] Nagy Pongrác: A rendszerváltás gazdaságpolitikája. Akadémiai Kiadó, 2004.

AZ ERŐS FORINT KÉRDÉSE

Térjünk vissza most a címben megjelölt témára! A magyar élelmiszerpiac 35%-os szűkülése az 1990-es évek általános gazdasági válsága, és később a *Horn-kormány* súlyos hibái (lásd: Bokros-csomag) eredményeként, olyan súlyos érvágást jelentettek, amelyet az ágazat azóta sem volt képes kiheverni. A termelés visszaesése csak azért nem érzékelhető az exportteljesítmény alakulásában, mert közben a belső fogyasztás hasonló mértékű zsugorodása folyamatosan biztosította az exportárualap képződését. Tehát nem a hazai agrárium jó teljesítménye tette lehetővé az export szinten tartását, pontosabban túlzott csökkenésének elkerülését (hiszen visszaesés azért volt), hanem a belső fogyasztás beszűkülése. Ez a szűkülés döntően az infláció felpörgésének „eredménye" volt! A Bokros-csomag legfőbb jövedelemkorlátozó eszköze éppen az infláció 10 százalékpontos megemelése (18%-ról 28%-ra) 1995-96-ban, ami iszonyú károkat okozott a vidéknek, az agrártermelőknek, és persze az egész lakosságnak. Hozzáteszem: teljesen értelmetlenül! Erre (is) kellene gondolni, amikor az agrártermelők most a forint gyengítését követelik! Azonnal újra meglódulna az infláció! Jöhetne (jönne!) az újabb Bokros-csomag, deklarálva, vagy kimondatlanul. Újra katasztrofális eredménye lenne a hazai agrárgazdaságra nézve! Miért nem gondolunk erre is, amikor a forint magas árfolyamát okoljuk az exportnehézségekért?

A Bokros-csomag meghirdetése (1995. március 12.) utáni napon került sor a forint drasztikus, 9 százalékpontos leértékelésére, majd pedig következett a csúszó infláció. Tulajdonképpen az árfolyam-politika volt a fő eszköze az infláció tudatos felpörgetésének. Nem feledhető, hogy még így is az élelmiszergazdaság maradt a nemzetgazdaság egyetlen nettó exportőr ágazata. A turizmus bevételei is döntően a turisták itteni élelmiszerfogyasztásából adódnak.

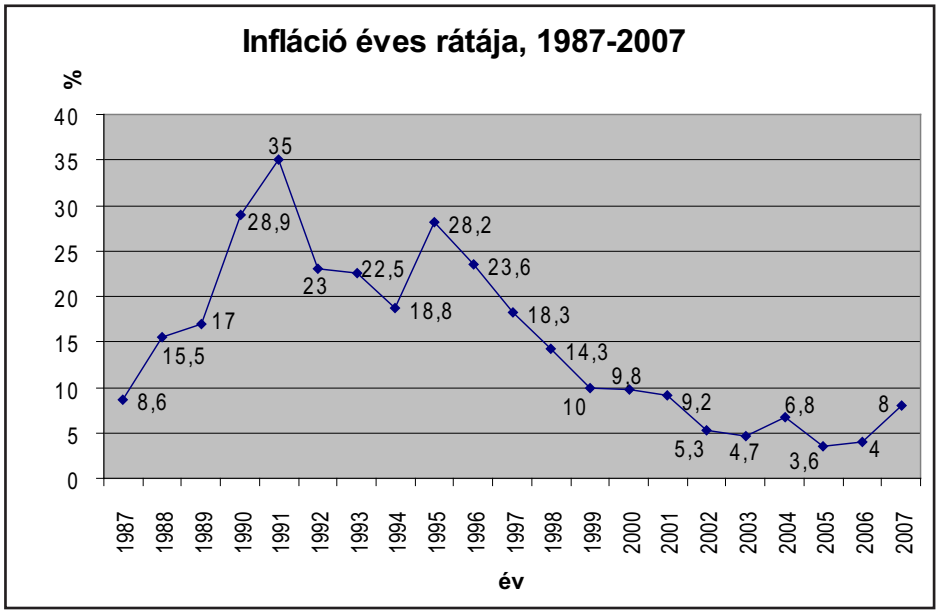
A forint erősödése az exportőrökre kedvezőtlenül hat, nem is győzik a hazai agrárszakemberek, agrárközgazdászok ezt hangsúlyozni. Csakhogy a fölértékelődéssel összefüggésben csökkenő infláció meg a belső vásárlóerőt stabilizálja, tehát a hazai élelmiszerpiaci helyzet javul a termelők számára. Amit veszítenek az erős forint által az exportpiacon, azt megnyerik – a számukra jóval fontosabb! – hazai piacon. Azt kell tehát mondható tehát, hogy összességében az erős forint az infláció féken tartásával, sőt, csökkentésével inkább kedvező a hazai agrárágazat számára, semmint hátrányos!

A forintleértékelés ugyanakkor erőteljes inflációs nyomást importál kívülről. A magyar gazdaság, és ezen belül a mezőgazdaság még inkább, erősen importfüggő. Ha a leértékelt forint miatt megugranak az import eszköz árak, nem lehet visszafogni a behozatalt, hiszen akkor leállna a gazdaság. Technikai jellegű ugyanis a magyar gazdaság, és ezen belül a mezőgazdaság importfüggősége!

A 3. ábrán jól látható kiugrás 2004-ben a 2003. júniusi forintleértékelés következménye volt. Az is érzékelhető, hogy a korábbi (2001-2002. évi) erőteljes béremelkedés[5] nem eredményezett inflációs nyomást, bebizonyosodott, hogy a magyar gazdaságban nincs bérinfláció! (Nem is lehet, de ennek kifejtésére most itt nincsen lehetőség.) Az államháztartás hiánya is csökkent 2001-2004 között, tehát az eladósodás felpörgése sem vezethető vissza a béremelésekre, ahogy ezt sokan ma hiszik.

[5] Az Orbán-kormány 2001-ben drasztikus minimálbér-emelést hajtott végre, majd a Medgyessy-kormány 2002 szeptemberében 50%-kal emelte a közalkalmazottak (800 ezer ember) bérét.

3. ábra

A forintleértékelés inflatorikus hatása bizonyított, ezért aztán nagyon veszélyes eszköz, ami bumerángként üthet vissza alkalmazásakor.

Gráf József és mások vajon gondolnake arra, hogy a forint gyengítése esetén még drágább lesz a gázolaj, a földgáz, a műtrágya, a növényvédő szer, a külföldi gép és alkatrész, stb.?

MIT TEGYEN A GAZDASÁGPOLITIKA?

Úgy gondolom, hogy a forint gyengítése (és a kamatlábak csökkentése idő előtt) kétélű fegyver, bumerángként hat vissza az élelmiszergazdaságra. Viszont ha a Nemzeti Bank (és talán a kormány) mégis ragaszkodik az erős forint politikájához (amit nagyon remélek!), akkor mindenképpen kompenzálni szükséges az agrárexportőröket a hátrányokért. Ennek legkézenfekvőbb módja a termelőknek a technikai-technológiai feltételek javítására nyújtott közvetlen támogatás, például kamatkedvezmények gépvásárlásra, felújításra. Vagyis a technikai fejlesztés a legjobb megoldás az erős forint által megteremtett (egyébként üdvözlendő!) kemény hatékonysági korlátoknak való megfelelés számára, és nem e korlátok puhítása forintleértékeléssel.